La relació de Santa Teresa de Jesús amb Santa Clara

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 28-03-2023

Diversos escrits asseguren que Santa Teresa tenia una especial devoció per Santa Clara. Ara, dos nous quadres de l'Amèrica Colonial, datats a la segona meitat del segle XVII, ens ho reforcen i ens ajuden a creure que Teresa de Jesús havia d'haver estat la clarissa Teresa de Cardona.

Al meu estudi sobre «El "mal de cor" de Santa Teresa i la greu malaltia de Caterina de Cardona», a la segona part que es va publicar en aquest web[1], ja vaig posar en evidencia que Teresa Jesús tenia una especial devoció per Santa Clara. És cert que no passaria absolutament res de res si una monja castellana admirés una santa tan universal com la fundadora de l'orde franciscà de les clarisses. Però, en l'àmbit de la catalanitat que estem estudiant de Teresa de Jesús, aquest vincle ens apropa moltíssim a Teresa de Cardona. Car, si Teresa hagués estat l'abadessa de Pedralbes, que era un monestir de clarisses, això aportaria una llum determinant al «gran desig que tingué la Santa Mare Teresa perquè els seus Monestirs visquessin amb la pobresa que Santa Clara havia plantat en els seus, i així ho procurà a la seva vida»[2]. És a dir, que Teresa, als convents que va fundar, hi va plantar la pobresa de Santa Clara, que no era altra cosa que la de les monges clarisses. I això no podia haver passat mai dels mais si Teresa no era també clarissa. Aquesta gran devoció per Clara no és un fet passatger i fruit d'una il·luminació sobtada. Era de domini públic, puix que el Pare Antoni de Sant Josep també reconeix «la devoció i veneració que [Teresa] tenia a Santa Clara»[3], de la qual en coneix la vida i escrits. Als Avisos Espirituals en glossa alguns fets[4], i al Camí de Perfecció ens comenta que, «com deia Santa Clara, grans murs són els de la pobresa: d'aquests i d'humilitat, deia ella, volia encerclar els seus monestirs»[5]. I ella mateixa escriu al Llibre de la Vida que combregava «el dia de Santa Clara»[6], cosa que suggereix una celebració oficial amb missa. Si, com sembla més que contrastat, Teresa de Jesús va tenir una devoció i una veneració especials per Santa Clara, de la qual en celebrava la seva festivitat i, fins i tot, va fer servir els preceptes (o sigui la regla) que aquesta santa va emprar en els seus monestirs per fundar els nous cenobis carmelites, és que Teresa de Jesús havia de ser una monja clarissa. I això només té sentit si continuem parlant de l'abadessa del convent de clarisses de Pedralbes Teresa de Cardona, que també va disposar d'una regla il·luminada de Santa Clara d'ençà del 1521[7], any en què va ser nomenada abadessa del monestir[8]. I jo suposo que no la tindria només com a decoració,

sinó que la llegiria i la faria llegir.

Això és més o menys el que apuntava sobre la relació de Santa Teresa amb Santa Clara al meu article del «Mal de cor». Però darrerament, per altres coses que volia ampliar sobre la iconografia de Teresa, he anat a petar a dos quadres que tornen a posar de manifest aquest vincle i el reforcen encara molt més.

El primer és el titulat «Santa Teresa de Jesús i Santa Clara d'Assís», obra atribuïda al colombià Gregorio Vásquez de Arce y Ceballos, que va exercir la seva activitat pictòrica entre el 1657 i el 1710[9].

«Santa Teresa de Jesús i Santa Clara d'Assís», d'En Gregorio Vázquez de Arce (ARCA. Arte colonial)

I la segona obra és encara més interessant. Té per títol «Santa Teresa de Jesús, Santa Clara d'Assís i Santa Caterina de Siena en abraçada fraternal».

«Santa Teresa de Jesús, Santa Clara d'Assís i Santa Caterina de Siena en abraçada fraternal» (Arca. Arte Colonial)

És una pintura anònima de l'escola mexicana[10], pertanyent al patrimoni carmelità espanyol del convent de Medina de Rioseco, i datada a la segona meitat del segle XVII[11]. Els dos quadres responen a una tradició de l'Amèrica colonial, que «en una aparició, Santa Clara d'Assís animà santa Teresa de Jesús a continuar la reforma del Carmel sobre la base de la pobresa i sense rendes»[12]. Efectivament: tal com ens innova Na Pasionaria, al seu bloc sobre santa Teresa, «si a la narració de la seva vida, Teresa assenyala la seva admiració per Caterina de Siena, encara deixa més clara la seva veneració per Santa Clara, que, fins i tot, se li apareix el dia de la celebració de la seva festa "amb molta formosura", tot animant-la en les seves fundacions "i em digué que m'hi esforcés i tirés endavant allò començat, que ella m'ajudaria"»[13].

El quadre d'En Vásquez de Arce és una fidel reproducció d'aquesta mateixa realitat, car sembla que santa Clara, amb el gest estès del braç i de la mà, commini Teresa a l'acció. A alguna mena d'acció. En canvi, la segona pintura tan sols expressa la relació fraternal, palesa en una abraçada, entre Santa Teresa, Santa Clara i Santa Caterina de Siena.

És a dir, que aquest parell de quadres reforcen una vegada més el fet que darrera de Santa Teresa hi havia Santa Clara. I, de retruc, ens poden ajudar a entendre que, si Teresa de Cardona era Teresa de Jesús, i totes dues eren alhora Caterina de Cardona, Santa Teresa també hauria tingut una devoció especial per Santa Caterina, com ha posat darrerament de manifest En Rafel Mompó[14], perquè és així com ella es deia de nom de pila.

Jordi Bilbeny

REFERÈNCIES I BIBLIOGRAFIA

[1] JORDI BILBENY, «El "mal de cor" de Santa Teresa i la greu malaltia de Caterina de Cardona. Notes per a la identificació de Teresa de Jesús amb Teresa de Cardona (2)»; web de l'Institut Nova Història, 27 de maig del 2021; https://www.inh.cat/articles/El-mal-de-cor-de-Santa-Teresa-i-la-greu-malaltia-de-Caterina-de-Cardona-2-

[2] ANTONIO DE HUERTA, Historia, y Admirable Vida del Glorioso Padre S. Pedro de Alcantara, por sus Heroycas Virtudes, Milagros y Espantosa Penitencia, Sol Hermoso de la Iglesia Santa, Ornamento, y Gloria de España; Viuda de Diego Diaz de la Carrera, Impressora del Reyno; Madrid, 1669, Llibre II, cap. XXIV, p. 304.

[3] ANTONIO DE SAN JOSEPH, «Notas», Cartas de Santa Teresa de Jesus, Madre y Fundadora de la Reforma de la Orden de Nuestra Señora del Carmen, de la Primitiva Observancia; Imprenta de Don Joseph Doblado, Madrid, M.DCC.XCIII, Carta XXV, nota 14, p. 205.

[4] Vg. THERESA DE JESUS, Avisos Espirituales; comentats pel pare Alonso de Andrade, a Casa de Cormellas, Barcelona, [1646, Primera Part], p. 407.

[5] TERESA DE JESÚS, «Camino de Perfeccion», Las Obras de la S. Madre Teresa de Iesus, Fundadora de la Reformacion de las Descalças i Descalços de N. Señora del Carmen; ob. cit., (Anvers, M.DC.XXX), «Segunda Parte, que Contiene el Govierno Espiritual del Alma», p. 14.

[6] T. DE IESUS, «La Vida», Las Obras de la S. Madre Teresa de Iesus, Fundadora de la Reformacion de las Descalças i Descalços de N. Señora del Carmen; ob. cit., (Anvers, M.DC.XXX), «Primera Parte que Contiene Su Vida», p. 345.

[7] Cf. PERE BOHIGAS, Les miniatures dels cantorals de Pedralbes; separata del vol. I de la Miscelánea en homenaje a Mons. Higinio Anglés, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1958-61, p. 14.

[8] Cf. «Cardona i Enríquez, Teresa de», Gran Enciclopèdia Catalana; Enciclopèdia Catalana, S.A.; Barcelona, 1973, vol. 4, p. 410.

[9] «Santa Teresa de Jesús y Santa Clara de Asís», web ARCA. Arte Colonial; http://52.183.37.55/artworks/17889

[10] «Santa Teresa de Jesús, Santa Clara d'Assís i Santa Caterina de Siena en abraçada fraternal», web Arca. Arte Colonial;

http://artecolonialamericano.az.uniandes.edu.co:8080/artworks/7564

[11] Cf. PASIONARIA, «El abrazo ante la puerta dorada. Abrazo de Santa Teresa de Jesús, Santa Catalina de Siena y Santa Clara», bloc Teresa de Jesús. Bastón y camino, 5 de gener del 2009; http://bastonycamino.blogspot.com/2009/01/el-abrazo-ante-la-puerta-dorada.html

[12] Vg. «Dato interesante de nuestra madre Santa Clara de Asís», Facebook de la Provincia Franciscana de San Felipe de Jesús, 12 d'agost del 2020; https://es-

la.facebook.com/provinciasanfelipe/photos/a.174540073130541/696696594248217/?type=3

[13] PASIONARIA, art. cit.

[14] RAFEL MOMPÓ, «Més arguments per a identificar Teresa de Jesús com a Caterina de Cardona (1)», web de l'Institut Nova Història, 27 de setembre del 2020, https://www.inh.cat/articles/Mes-arguments-per-a-identificar-Santa-Teresa-de-Jesus-com-a-Caterina-de-Cardona-1-, i «Més arguments per a identificar Teresa de Jesús com a Caterina de Cardona (2)», web de l'Institut Nova Història, 15 d'octubre del 2020, https://www.inh.cat/articles/Mes-arguments-per-a-identificar-Santa-Teresa-de-Jesus-com-a-Caterina-de-Cardona-2-